

Малыгина В.Д. Развитие стратегии "океанов" как путь к успеху

Трансформационные превращения в экономике побуждают предпринимателей, во-первых, к анализу всех предыдущих успехов и неудач, преимуществ и ошибок; а во-вторых, к поиску своей собственной формулы успеха. Работа посвящена исследованию проблемы национальной модели экологического развития. Учитывая, что качество окружающей среды является одним из основных факторов формирования безопасности продовольственного сырья и продуктов питания, особое внимание уделено изучению экологических аспектов функционирования рынка продовольствия и формирования мировоззрения потребителей под воздействием экологических неурядиц и их влияния на состояние здоровья человека и в целом на окружающую среду.

Ключевые слова: рынок, продовольствие, экология, зеленый океан, успех.

Malygina V.D. Development of the strategy the "oceans" as the way to the success

Transformation in an economy induce businessmen, firstly, to the analysis of all previous successes and failures, advantages and errors; and secondly, to the search of the own formula of success. Work is sanctified to research of problem the national model of ecological development. Taking into account that quality of environment is one of basic factors of forming the food safety of raw material and foodstuffs, the special attention is spared to the study of ecological aspects of functioning the market of food and forming of world view of consumers under act of ecological confusions and their influence on the state of health of man and on the whole environment.

Keywords: market, food, ecology, green ocean, success.

УДК 339.92:504.38.054 Доц. Т.Ю. Туниця, д-р екон. наук – НЛТУ України, м. Львів; аспір. Д.І. Ходико – Львівський НУ ім. Івана Франка

МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПРАВАМИ НА ВИКИДИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглянуто формування інституційного середовища міжнародного ринку прав на викиди парникових газів та вплив міжнародної політики сталого розвитку на цей процес. Висвітлено ключову роль технологічного потенціалу скорочення викидів парникових газів як визначника пропозиції України на міжнародному ринку прав на викиди. Обґрунтовано доцільність розроблення нової довгострокової стратегії участі України у міжнародній торгівлі правами на викиди парникових газів та її значення для досягнення сталого розвитку.

Проблеми сталого розвитку України насамперед пов'язані з реформуванням антиекологічної ринкової економіки, яка повинна трансформуватися в екологічно безпечну, т.зв. "зелену економіку". Варто зазначити, що важливою складовою "зеленої" економіки стала міжнародна торгівля квотами (у ширшому розумінні – правами) на викиди в атмосферу парникових газів, скупчення яких у великих обсягах спричиняє вкрай негативні для економіки й соціуму зміни клімату. Тому актуальним завданням економічної науки є удосконалення механізмів міжнародної торгівлі правами на викиди парникових газів.

Формування ринків торгівлі правами на здійснення екологічно допустимого обсягу забруднення навколишнього природного середовища є порів-

няно новим явищем у світовій економіці. На сьогодні, за наявності досвіду ефективного функціонування екологічних ринків у розвинених країнах, не викликає сумнівів доцільність ринкового підходу до здійснення контролю за антропогенним фактором глобальної зміни клімату. І це не суперечить вимогам "зеленої" економіки, а навпаки, поглиблює її сутність та зміст.

Міжнародний ринок торгівлі правами на викиди парникових газів на сучасному етапі сформований на основі Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [1]. Кіотський протокол є першим міжнародно-правовим документом, що визнає роль ринкових механізмів у вирішенні проблем охорони довкілля. Триває переговорний процес щодо подальшого вдосконалення та доповнення таких міжнародних механізмів.

Варто зазначити, що право на забруднення довкілля (у вигляді квот) є новим, нетрадиційним видом міжнародної торгівлі у сфері природокористування, а отже – і новим потужним ринковим інструментом регулювання якості природного життєвого довкілля, умов переходу до сталого розвитку та забезпечення здоров'я людей. Тому з методологічного погляду, права на викиди парникових газів можна трактувати як "новий товар на міжнародному ринку природних ресурсів" [4, с.319]. Проте дискусійним залишається ціла низка питань щодо основних засад функціонування ринків прав на викиди парникових газів, ролі інституційних чинників у формуванні ринкових механізмів, політичних та економічних аспектів переговорного процесу стосовно проблем глобальної зміни клімату, збалансованого врахування інтересів усіх учасників цих переговорів.

Подібна невизначеність загалом значно утруднює процес узгодження довгострокових міжнародних домовленостей, що, своєю чергою, створює істотну перешкоду для обґрунтування довгострокової стратегії участі України у міжнародних заходах з подолання наслідків глобальних змін клімату. На загал, характеризуючи ефективність обраної стратегії обмеження міжнародної пропозиції прав на викиди, з боку України необхідно звернути увагу на те, що невизначеність у майбутньому розвитку міжнародного інституційного середовища в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату істотно обмежує можливості довготермінового планування реалізації потенціалу скорочень. Зокрема, невизначеним є статус наявних в Україні надлишкових прав на викиди після закінчення періоду дії Кіотського протоколу у 2013 р., що ставить під сумнів можливість функціонування вироблених інвестиційних механізмів надалі. Враховуючи це, обрана стратегія навряд чи може бути визнана оптимальною з погляду реалізації потенціалу міжнародної пропозиції прав на викиди, оскільки не враховує необхідності залучення внутрішніх інвестиційних ресурсів [7].

Враховуючи зазначене, актуальним і надалі залишається проведення досліджень, спрямованих на визначення перспектив розвитку міжнародної торгівлі правами на викиди парникових газів та потенціалу участі України у цьому процесі, в контексті проблем сталого соціо-еколого-економічного розвитку.

З теоретичного погляду, екологічні ринки є механізмом встановлення рівноваги між граничною соціальною вартістю завданої екологічної шкоди та

граничними витратами на скорочення викидів суб'єктами господарювання. Відповідно, в контексті оцінки соціально-економічних наслідків глобальних змін клімату та вартості заходів стабілізації цього процесу, роль глобального ринку прав на викиди парникових газів полягає в оптимізації витрат на досягнення узгоджених цілей щодо скорочення абсолютного обсягу викидів.

Розуміння Р. Коузом виробничих факторів як функції інститутів, тобто як сукупності прав економічних суб'єктів [8], може стати теоретичним підґрунтям для розгляду прав на викиди як особливого виробничого фактора. Це, своєю чергою, зумовлено необхідністю врахування контексту міжнародної економічної політики під час аналізу торгівлі правами на викиди. Обраний підхід дає змогу розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо довгострокової стратегії участі України у міжнародних механізмах торгівлі правами на викиди парникових газів, а також стосовно адаптації вітчизняної економіки до відповідних змін у глобальному інституційному середовищі.

Відповідно, для розгляду природи прав на викиди у інституційному контексті можна запропонувати використання терміна "екологічні контракти", визначивши останні як особливий вид нематеріальних активів, що являє собою інституційно визначену сукупність прав на використання довкілля. Первинна вартість прав на викиди в цьому випадку вважатиметься обумовленою не корисністю екологічного активу, а наявністю транзакційних витрат на адаптацію до змінного інституційного середовища, що встановлює жорсткі вимоги щодо контролю за викидами. Володіння правами на здійснення певного обсягу викидів дає змогу зменшити загальний рівень витрат підприємства що, за умов нерівномірного розподілу прав, призводить до виникнення конкурентної переваги стосовно підприємств з вищим обсягом витрат. Отже, володіння правами на викиди несе очікувану корисність для підприємства, що зумовлено зменшенням загальних витрат у інституційному середовищі та є підставою для розвитку вторинного ринку. Таке розуміння дає змогу вести мову про забезпеченість економіки правами на викиди у контексті сталого розвитку, зокрема, стає можливим непрямий кількісний аналіз забезпеченості екологічним фактором, із використанням факторів капіталу та матеріальних витрат. Крім цього, можливим є розгляд інституційного забезпечення торгівлі правами на викиди як невід'ємної частини торговельних схем. Ефективність таких схем визначається співвідношенням між граничними транзакційними витратами, що підлягають контролю держави, та граничними витратами економічних суб'єктів на скорочення викидів. Відповідно, аналіз міжнародного попиту та пропозиції прав на викиди може проводитися з урахуванням взаємодії політичних та технологічних факторів.

Формування міжнародних механізмів торгівлі правами на викиди парникових газів відбувається відповідно до базових принципів міжнародної політики сталого розвитку, що фактично впливають як з декларативного [9, с. 54], так і з розширеного [9, с. 57] визначення концепції сталого розвитку. Вони охоплюють: по-перше, збереження поточного рівня суспільного добробуту; по-друге, встановлення міжчасової справедливості у розподілі благ між нинішнім і майбутніми поколіннями людей.

Аналіз основних засад Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [3] та гнучких механізмів Кіотського протоколу свідчить, що зазначені принципи, а також відповідні інтерпретації етичних засад сталого розвитку знаходять безпосереднє відображення у інституційному забезпеченні міжнародної торгівлі правами на викиди. Довгострокове вирівнювання граничної вартості скорочення викидів, необхідність якої випливає з вимоги міжчасової справедливості, забезпечується на інституційному рівні. Зокрема, механізм чистого розвитку прямо передбачає пропозицію з боку країн з нижчою вартістю скорочень, яка зумовлена низьким рівнем промислового розвитку. Важливою властивістю сучасних інституційних механізмів є зменшення ролі вартості капіталу як фактора пропозиції прав на викиди, що виводить на перший план техніко-економічний потенціал скорочення викидів у економіці країни. Водночас інтереси країн, що є джерелом прямих іноземних інвестицій у проекти скорочення викидів, стають основними як під час функціонування ринкових схем, так і в подальшому переговорному процесі. З цього погляду виправданою є наявне трактування принципу спільної та диференційованої відповідальності учасників Рамкової конвенції, а також якісний розподіл попиту та пропозиції у гнучких механізмах Кіотського протоколу. Відповідні інституційні механізми забезпечують вирівнювання граничних витрат між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, одночасно стримуючи вирівнювання вартості фактора капіталу, що відповідає інтересам інвесторів, одночасно накладаючи обмеження на ефективність торгівлі правами на викиди.

Сучасний стан розвитку глобального ринку прав на викиди характеризується роздрібненістю та ізолюваністю торговельних схем, а також переважанням пропозиції над попитом, що спричиняє зниження ринкової вартості та економічної ефективності торговельних механізмів. Значною мірою цей стан зумовлений цілеспрямованою політикою країн-лідерів з боку попиту (насамперед, країн ЄС), у якій істотну увагу приділено використанню екологічного фактора конкурентоспроможності, передусім на галузевому рівні. Можна стверджувати, що стратегія європейських урядів заснована на двох економічних цілях: запобігання передислокації виробництва за межі блоку та стимулювання технологічних вдосконалень у енергетичній та промисловій сфері. Одним з довгострокових засобів досягнення цих цілей є встановлення прикордонних схем компенсації різниці у екологічній ефективності виробництва у низці галузей. Проведений аналіз варіантів впровадження подібних схем дає змогу стверджувати, що з найбільшою ймовірністю вони базуватимуться на порівнянні ефективності технологій з глобальним або регіональним еталонним рівнем та включенні імпортерів продукції у інтегровану схему торгівлі правами на викиди [6].

Загалом, характеризуючись протилежним впливом на міжнародний попит на права на викиди всередині ЄС, прийнята стратегія загалом пригнічує попит у глобальному масштабі, спричиняючи, за рахунок ізолюваності європейського ринку, тиск до переміщення попиту на права на викиди до країн, що є чутливими до несприятливого впливу технологічних факторів,

насамперед низької ефективності використання матеріальних ресурсів. Низька енергетична та екологічна ефективність економіки України, за існуючих політичних тенденцій, може призвести до не вигідного становища на світовому ринку прав на викиди парникових газів унаслідок відсутності у майбутньому доступу до іноземних екологічних інвестицій. Набуття Україною статусу покупця на глобальному ринку прав на викиди парникових газів є вкрай небажаним як з погляду еколого-економічної ефективності ринку загалом, так і враховуючи вразливість перехідних економік до зовнішніх шоків. Водночас, кількісний аналіз технологічних факторів попиту є неповним без урахування першочергової значущості політичних факторів, зокрема, з використанням аналізу сценаріїв.

Технологічний потенціал скорочення викидів у національній економіці є головним фактором міжнародної пропозиції прав на викиди парникових газів. Додаткові фактори пропозиції, що визначають її обсяг, зокрема, наявні міжнародні домовленості щодо майбутніх обсягів викидів та прогнози економічного зростання країн, характеризуються порівняно нетривалою дією та здатністю до змін у короткостроковому періоді. Враховуючи переважання викидів, пов'язаних зі спалюванням викопного палива, у вітчизняній структурі викидів парникових газів [2] можна відзначити провідну роль продуктивності енергетичного фактора виробництва як визначника нахилу національної кривої міжнародної пропозиції прав на викиди. Економетричне оцінювання свідчить, що здатність до управління структурою використовуваного палива характеризує галузі електрогенерації та металургійного виробництва, тоді як фактор енергоспоживання загалом є значимим компонентом виробничої функції зазначених галузей, а також сектору виробництва тепла, коксового, нафтохімічного та мінерального виробництва [5].

Аналіз доповнено зіставленням наявних та потенційних виробничих витрат металургійного та електрогенеруючого сектору для п'яти політичних сценаріїв, а також за наявного та відсутнього внутрішнього ринку прав на викиди [7]. Проведений аналіз сценаріїв комбінованої дії факторів міжнародного попиту та пропозиції свідчить про необхідність підходу до обмеження викидів, що спрямований на досягнення рівня ефективності використання ресурсів за міжнародними стандартами, а також впровадження внутрішньої схеми обмеження та торгівлі правами на викиди. За цих умов можливим є зростання норми операційного прибутку у виробництві електроенергії на 8 %, що збільшить обсяг доступних інвестиційних ресурсів для модернізації виробничих потужностей. Для металургійної промисловості можливим є зростання норми прибутку на 4 % за рахунок істотної економії на прихованих витратах, пов'язаних з низькою ефективністю використання енергоресурсів.

Водночас ключовим фактором під час вибору стратегії участі України у міжнародній торгівлі правами на викиди залишається рівень капітальних витрат на довгострокове скорочення викидів. Короткострокове скорочення може відігравати як роль додаткового заходу під час здійснення технологічних вдосконалень, так і бути основним методом адаптації до нових торго-

вельних бар'єрів. Для з'ясування найбільш прийняттого контексту для короткострокових скорочень проведено зіставлення оцінених галузевих показників вартості скорочень з існуючими оцінками граничної вартості скорочень (ГВС) для інвестиційних проектів, наведеними у Національній стратегії України щодо спільного впровадження та торгівлі викидами [2]. Оцінки граничної вартості скорочень, засновані на даних про здійснення реальних проектів, дають змогу безпосередньо врахувати необхідний обсяг капітальних витрат та оцінити доцільність здійснення довгострокових проектів скорочення викидів у масштабах галузі порівняно з іншими альтернативами. Виходячи з порівняння вартості короткострокових та довгострокових скорочень, наведеного у табл., для металургійної галузі здійснення довгострокового скорочення викидів є важливим засобом отримання додаткових конкурентних переваг, тоді як у випадку генерації електроенергії економічні переваги скорочення викидів повинні розглядатися лише як додатковий стимул для необхідних технологічних вдосконалень [7].

Табл. Порівняння вартості короткострокових та довгострокових скорочень викидів, грн/т CO₂

Види скорочення виробництва	Виробництво електроенергії	Металургія та оброблення металу
Короткострокове скорочення виробництва	266,54	1496,29
Заміна палива	198,78	198,78
Довгострокові проекти секторного енергозбереження	955,84	400,4
Проекти відновлення електростанцій	424,64	–

Джерела: Національна стратегія України щодо спільного впровадження та торгівлі викидами [2], авторські обчислення.

За результатами проведеного дослідження можуть бути сформульовані такі висновки.

Низка істотних рис сучасних механізмів міжнародної торгівлі правами на викиди парникових газів є безпосереднім наслідком основних принципів міжнародної політики сталого соціо-еколого-економічного розвитку. Зокрема, вирівнювання граничних витрат на скорочення, що впливає з базового принципу міжчасової справедливості сталого розвитку, забезпечується на інституційному рівні за допомогою гнучких механізмів Кіотського протоколу. Важливою властивістю сучасних інституційних механізмів є зменшення ролі вартості капіталу як фактора пропозиції прав на викиди. Водночас обраний пріоритет економічних інтересів спричиняє субоптимальність існуючих механізмів торгівлі правами на викиди, що додатково поглиблюється неоптимальною поведінкою урядів, спричиненою внутрішнім конфліктом цілей політики сталого розвитку.

Проблема збереження конкурентоспроможності в умовах жорсткої кліматичної політики може зберігати політичну актуальність навіть в умовах, коли економічна її актуальність не є із впевненістю емпірично доведеною. Це означає, зокрема, можливість застосування міжнародної торгівлі правами на викиди з метою встановлення додаткових торговельних бар'єрів для України.

Потенціал скорочень викидів парникових газів в економіці країни є провідним фактором міжнародної пропозиції прав на викиди. Можна стверджувати, що потенціал пропозиції з боку української економіки не реалізується повною мірою. Технологічний потенціал контролю над викидами, пов'язаними із спалюванням органічного палива, є нерівномірно розподіленим між галузями промисловості та комунального сектору. Виходячи з моделювання оптимального розподілу прав на викиди парникових газів для короткострокового періоду, можна стверджувати, що галузі електрогенерації та виробництва тепла є оптимальними для здійснення короткострокових скорочень з погляду мінімізації вартості.

З іншого боку, застосування ліберального підходу до контролю за викидами парникових газів в умовах високої енергомісткості економіки не забезпечить оптимального розподілу прав на викиди (за критеріями сталого соціо-еколого-економічного розвитку). Міжгалузевий розподіл прав на викиди повинен базуватися на врахуванні необхідних умов для успішного функціонування ринкових схем, а також довгострокових економічних наслідків реформування екологічної політики. Крім цього, необхідним є розширення цільового призначення проєктів, що здійснюються відповідно до схеми "зелених" інвестицій, а також стимулювання внутрішнього попиту на права на викиди, що є передумовою успішного здійснення інституційних перетворень. Рамковим положенням відповідної національної стратегії може стати орієнтація на можливість інтеграції вітчизняних підприємств у Схему торгівлі квотами на викиди парникових газів Європейського Союзу.

Література

1. Киотский протокол к Рамочной Конвенции Организации Объединенных Наций об изменении климата. – Нью-Йорк : Изд-во ООН, 1997. – 242 с.
2. Національна стратегія України щодо спільного впровадження та торгівлі викидами. – К. : Міністерство екології та природних ресурсів, 2003. – 146 с.
3. Рамочная конвенция ООН об изменении климата. – Нью-Йорк : Изд-во ООН, 1992. – 126 с.
4. Туниця Т.Ю. Взаємозв'язок сталого розвитку лісового господарства України з ратифікацією Киотського протоколу та формуванням міжнародного ринку квот на викиди парникових газів / Т.Ю. Туниця // Науковий вісник УкрДЛТУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : Вид-во УкрДЛТУ. – 2003. – Вип. 13.3. – С. 312-321.
5. Ходико Д.І. Оцінка галузевих показників продуктивності енергетичного фактору виробництва у промисловості України / Д.І. Ходико // Економіка промисловості. – 2011. – № 54(1). – С. 107-112.
6. Ходико Д.І. Перспективи міжнародних домовленостей у сфері прикордонного врегулювання податків на викиди парникових газів / Д.І. Ходико // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Сер.: Глобальні зміни клімату – загрози людству та механізми відведення. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.15. – С. 250-258.
7. Ходико Д.І. Аналіз сценаріїв скорочення викидів CO₂ у промисловому виробництві України / Д.І. Ходико // Галицький економічний вісник. – Тернопіль, 2012. – № 1(34). – С. 152-157.
8. Coase R.H. The Problem of Social Cost / R.H. Coase // Journal of Law and Economics. – 1960. – № 3. – С. 1-44.
9. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. – United Nations, 1987.

Туниця Т.Ю., Ходико Д.І. Механізми усовершенствования международной торговли правами на выбросы парниковых газов в контексте проблем устойчивого развития Украины

Рассмотрено формирование институциональной среды международного рынка прав на выбросы парниковых газов и влияние международной политики устойчивого развития на этот процесс. Отражена ключевая роль технологического потенциала сокращения выбросов парниковых газов как определителя предложения Украины на международном рынке прав на выбросы. Обоснована целесообразность разработки новой долгосрочной стратегии участия Украины в международной торговле правами на выбросы парниковых газов и ее значение для достижения устойчивого развития.

Tunysya T.Yu., Khodyko D.I. Mechanisms of international greenhouse gases emission rights trading improvement in the context of Ukraine's sustainable development problems

Formation of institutional infrastructure for international greenhouse gases emission rights trading under the influence of sustainable development policy principles is considered. Economy-wide technologic potential for greenhouse gases emission reduction is emphasized as a key determinant of Ukraine's international supply of emission rights. Ukraine's further participation in international emission trading requires reconsideration of its long-term strategy within the sustainable development framework.

УДК 332.482

Проф. О.В. Виноградова, д-р екон. наук;
аспир. О.В. Воронаева; аспир. В.Г. Дарчук –

Донецкий НУ экономики и торговли им. Михаила Туган-Барановского

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ "СТАЛИЙ ТУРИЗМ" І "СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ"

Наведено результати дослідження та подальшого розвитку понятійно-категоріального апарату природно-орієнтованого туризму; визначено межі між термінами "сталий туризм", "сільський зелений туризм" та всіма можливими синонімічними формами цих понять, які поширені в українській і зарубіжній науковій літературі.

Ключові слова: сільський зелений туризм, екологічний туризм, сталий туризм, природно-орієнтований туризм, принципи сталого розвитку.

Постанова проблеми. Стрімке зростання обсягів послуг туризму, що підтверджується збільшенням удвічі за період 1990-2010 рр. кількості туристів у світі, з одного боку, свідчить про успіхи у вирішенні рекреаційних, економічних та соціально-гуманітарних завдань а, з іншого, є одним із важливих проявів глобалізації, що завдає серйозної шкоди екосистемам, культурно-історичній спадщині, національній самобутності, спричиняє виникненню конфліктів на соціальному і культурному підґрунті, особливо в тих країнах, де відсутня зважена економічна політика.

Науковці різних країн світу і високопосадовці ООН неодноразово наголошували на важливості використання потенціалу туризму для досягнення цілей соціального та економічного розвитку, що відомі як Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), і сприяння досягненню сталого розвитку суспільства. Наприклад, шляхом поліпшення базової інфраструктури і всебічного залучення місцевих громад туризм може сприяти зниженню рівня бідності, – першої з восьми ЦРТ.